

1. Verantwoording van een bijbelgeleerde

[Puin ruimen en wederopbouw](#)

[Moeder, wat is een wordenkan?](#)

[Kunnen bijbelse slangen spreken?](#)

[Wat is eigenlijk kinderlijk geloof?](#)

[Overdracht en spreiding van kennis?](#)

Puin ruimen en wederopbouw

Het geloof in God is bij veel mensen in onze tijd een puinhoop, het overblijfsel van wat eens een stevig bouwwerk leek te zijn. Voor sommigen kwam de ineensstorting van hun geloofsvoorstellingen heel plotseling en als een schok. Zij zijn verward, beangst, ontredderd, en vragen zich af: Wat moeten wij ons nog voorstellen bij het woord 'God'? Wat moeten wij met de Bijbel? Wat kunnen wij nog geloven? Voor anderen is het al heel lang geleden dat hun geloofswereld ineens stortte. Hier zijn de puinhopen al begroeid met de meest vreemdsoortige gewassen. Zij kunnen zich bij God niets meer voorstellen. Toch zijn zij nog zoekende en blijken gevoelig voor nieuwe godsdienstige stromingen en oosterse mystiek. Zij zijn nog wel religieus en blijken vaak bereid te zijn de meest ongelooflijke dingen te geloven.

Een derde categorie is mensen die met overtuiging de puinhopen van het godsgeloof hebben opgeruimd. In de plaats van het geloof is een humanistische of een materialistische ideologie gekomen: het humanisme en het atheïsme. Zij zijn hierin gaan geloven, soms ongelooflijk fanatiek. Met name in het atheïsme wordt de diep menselijke behoefte na te denken over het mysterie van de schepping, de verborgen dimensies van de werkelijkheid en over het geheim van het leven en de zin van het bestaan, ontkend. Ik ben er echter van overtuigd dat atheïsme een wereld aan het creëren is waarin mensen het op den duur niet zullen kunnen uithouden, omdat zij een godloze en daarom onmenselijke wereld kan worden.

Ik ben niet van plan in dit boek met deze verschillende groeperingen in discussie te treden, want waar het mij nu om gaat, is om de diepste oorzaken van het ineengestorte godsgeloof in onze tijd op te sporen en de mogelijkheden voor een nieuwe oriëntatie aan te wijzen. Om dat te kunnen, zal er grondig puin geruimd moeten worden. Daarbij moeten de redenen nagegaan worden waarom die geloofswereld eigenlijk is ineengestort. Was dat bouwwerk van weleer wel deugdelijk? Na het puin ruimen kunnen wij beginnen aan de wederopbouw. Pas nadat wij de factoren hebben opgespoord, die het voor vele mensen onmogelijk hebben gemaakt nog langer op de traditionele manier te geloven, kunnen wij serieus praten over de mogelijkheden die er zijn om als modern mens in God te geloven; hetzij te blijven geloven, hetzij opnieuw te gaan geloven. Tegen de 'ontredderden' wil ik zeggen: je kunt ánders in God geloven! Tot degenen, die zich om wat voor reden dan ook buiten de kerkelijke geloofsgemeenschap bevinden, wil ik de uitnodiging richten: je kunt anders in Gód geloven!

Maar er zijn ook mensen, die 'verontrust' zijn. Deze 'verontrusten' maken zich grote

zorgen over de nieuwere ontwikkelingen in de theologie. Zij zijn niet ontredderd, integendeel. Zij weten precies wat zij willen, en dat is: blijven geloven zoals de vadersen dat gedaan hebben. Zij menen dan ook dat de traditionele geloofsvoorstellingen niet ter discussie gesteld mogen worden. Er zijn voor hen 'zekerheden' waar je als theoloog af moet blijven, wanneer je ze als zodanig niet kunt onderschrijven en beamen. Mensen worden alleen maar in verwarring gebracht, zeggen zij. Een beschuldigende vinger wordt gericht naar de vaktheoloog, die door zijn wetenschappelijke studie resultaten bereikt die afwijken van de gangbare mening. Er is een botsing tussen wetenschap en traditioneel geloof. Er is een conflictsituatie waarbij slachtoffers vallen. Mensen weten niet meer wat ze wel en niet mogen geloven. Zij zijn verward. De grootste vraag is natuurlijk wie hier nu eigenlijk de mensen in verwarring brengen: de vaktheologen, die hun wetenschappelijke resultaten presenteren, of de 'verontrusten', die koste wat het kost blijven vasthouden aan traditionele voorstellingen. Het is niet mijn bedoeling in deze conflictsituatie de schuldvraag zwart-wit te behandelen. Als vaktheoloog ben ik bereid mijn hand in eigen boezem te steken. Dat is één van de redenen waarom ik als bijbelgeleerde een boek als dit schrijf. Ik wil best erkennen dat wij in de overdracht van onze wetenschappelijke bevindingen gefaald hebben. Het had anders gekund.

De schuldvraag is echter niet de belangrijkste zaak. Veel belangrijker is het feit dat in deze ongelukkige conflictsituatie er onschuldige mensen in de knel komen. Dat is wat mij persoonlijk verontrust. De zogenaamde 'verontrusten' mogen best eens een keer horen dat er vaktheologen zijn, die zich diepe zorgen maken over deze conflictsituatie. Er zijn mensen die in de kou staan. Ik heb met hen te doen. Zij zien het vaak niet meer zitten. Hier moet geholpen worden. Dat kan, want ik ben ervan overtuigd dat er wel degelijk nieuwe mogelijkheden en wegen zijn om als modern mens te geloven. Deze moeten aangewezen worden door mensen, die nieuwe mogelijkheden gevonden en nieuwe wegen betreden hebben. Onder hen reken ik mezelf.

Mijn weg naar modern geloven is een langzaam proces geweest. Geen plotselinge ineenstorting van de geloofswereld van mijn kinderjaren. Geen puinhopen, eerder een haast geruisloos proces van stukjes en beetjes afbreken en in de loop der jaren anders opbouwen. Daarom begrijp ik hoe ontzettend moeilijk het voor mensen moet zijn wanneer hun geloofswereld plotseling ineens stort. Zij komen ineens in een theologisch lege ruimte te staan, een soort luchtledig, waar God eens was. Wij theologen hebben deze mensen in vele opzichten maar op de tocht laten staan, in de kou. Wij zijn in belangrijke mate in gebreken gebleven dat luchtledige zinvol te vullen. Dit geldt met name voor de bijbelgeleerden, de vakspecialisten die de bijbelse geschriften van het Oude en Nieuwe Testament wetenschappelijk bestuderen. Wij hebben veel goed te maken, met name tegenover de gewone lidmaat in het kerkregister, tegenover de man en vrouw op straat. Als bijbelgeleerde wil ik mijn deel daartoe bijdragen. Misschien kan ik mensen ermee helpen.

[Moeder, wat is 'n wordenkan?](#)

Het geloof in God is in de joods-christelijke traditie gebaseerd op de Bijbel. Je geloof wordt voor een belangrijk deel bepaald door de manier waarop je de Bijbel verstaat. Zo is ook de voorstelling die je van God hebt afhankelijk van de Bijbel, of beter gezegd,

van de wijze waarop je de Bijbel leest. Haast alle theologische problemen kunnen worden teruggebracht tot één probleem: de interpretatie van de Bijbel. Zo zie ik de huidige geloofscrisis als in de grond van de zaak een crisis van het bijbelgeloof. Het gaat erom of je de taal van de Bijbel verstaat of misverstaat. Met 'taal' bedoel ik niet primair de taal van de tekst, het Hebreeuws of het Grieks, die theologen moeten leren, willen zij zichzelf theologen blijven noemen. Ik bedoel iets meer: de bijbelse manier van dingen zeggen, de wijze waarop gedachten en inzichten worden verwoord door de bijbelse schrijvers. Taal is namelijk veel meer dan tekst! Versta je wat er staat? Heb je dóór wat de schrijver eigenlijk wil zeggen? Wat wil hij met de door hem gebruikte woorden overbrengen? Wie dat wil weten, moet beginnen met te vragen: Wat betekent dat? Wie werkelijk verstaan wil, moet kritisch leren vragen.

Ik herinner me nog heel goed mijn allereerste kritische vraag aan mijn moeder over geloofszaken: 'Moeder, wat is 'n wordenkan?' Ik was een jaar of vier. Wij woonden destijds in de Oranje Vrijstaat en spraken thuis Afrikaans. De kerktaal was echter Nederlands. Mijn vader las iedere avond uit de 'Statenbijbel'. Wij baden in een soort aangepast Nederlands. Voor het slapen gaan bad ik mijn kindergebed:

Heer, ik ben 'n kindjie klein.

Maak mij hartjie rein,

Opdat ik salig worden kan, amen!

Ik had al begrepen, dat 'amen' het eind van een gebed betekende, zoiets als 'klaar', maar ik had toch nog een probleem: Wat zou een 'wordenkan' toch kunnen zijn? Ik wist namelijk wel wat een 'koffiekan' was en een 'melkkan', maar een 'wordenkan'? Ik kon mij er niets concreets bij voorstellen. Dat kwam waarschijnlijk omdat ik het woord 'salig' ook niet begreep. Op mijn vraag: 'Moeder, wat is een wordenkan?' reageerde zij door het raadselachtige cliché voor mij over te brengen in het Afrikaans, de taal van alledag. Toen begreep ik eindelijk ook het slot van mijn gebed: 'opdat ek salig kan word'. Van toen af heb ik mijn avondgebed gebeden in de taal die ik verstond. Ik zou pas veel later begrijpen wat de draagwijdte was van het inzicht waartoe ik toen gekomen was: in zaken van geloof en godsdienst móeten moeilijke begrippen vertaald worden in begrijpelijke taal.

Dit geldt in de eerste plaats de taal van de Bijbel, maar het geldt evenzeer voor de geloofstaal, gebruikt en ontwikkeld in de kerkelijke eredienst, belijdenisgeschriften, gebeden en liederen. Vele mensen begrijpen het theologisch jargon niet, omdat het voor oningewijden eenvoudig onverstaanbaar is. Maar ook vele ingewijden verstaan hun eigen jargon niet meer. Daarom vind ik dat de eerste en voornaamste taak van de theoloog is: de bijbelse taal en de daaruit ontwikkelde geloofstaal verstaanbaar te maken, over te brengen in voor de moderne mens begrijpelijke termen en woorden. Een godgeleerde moet vooral taalgeleerde zijn. Het werkelijk verstaan van de bijbelse taal over God houdt veel meer in dan alleen maar kennis van de zogenaamde grondtalen. Het betekent dat wij door de bijbelse spraak of spreekwijzen heen moeten dringen tot de daarachter liggende levende wereld om zodoende het zeer ingewikkeld complex van symbolen te ontdekken waarvan de mensen van toen gebruik hebben gemaakt om hun gedachten en gevoelens kenbaar te maken.

Een theoloog moet veel méér zijn dan alleen maar spraakkunstenaar of talenkenner. Ik ben er van overtuigd dat vele theologische problemen, die in het verleden de gemoederen van de theologen verhit in beweging hebben gebracht, nooit ontstaan zouden zijn, als de betrokken theologen de bijbelse taal werkelijk hadden begrepen. Een goed voorbeeld van een dergelijk overbodig en onzinnig vraagstuk is het probleem dat men gemaakt heeft van de 'sprekende' slang in het paradijs.

Kunnen bijbelse slangen dan spreken?

Het zij verre van mij de theologen, die van het 'spreken' van de slang een theologisch probleem gemaakt hebben in de jaren twintig, te veroordelen. Integendeel. Het probleem ontstond bij hen als gevolg van de manier waarop zij geleerd hadden de Bijbel te lezen. En dat was volgens de stelregel: Lees wat er staat. Welnu, in Genesis 3 vers 1 staat van de slang geschreven dat ze *sprak*: 'en zij zei tot de vrouw'. Dat staat er! En wat in de Bijbel staat is waar! Ik ken de ziel van deze theologen en van allen, die evenals zij, opgevoed zijn bij een letterlijk verstaan van de Bijbel, omdat ik zelf deze, in vele christelijke gezinnen gangbare, opvoeding heb gehad.

Misschien kan ik problemen, die opkomen op grond van het letterlijk verstaan van de Bijbel, weer met een jeugdervaring toelichten. Voor mij speelde het probleem van de sprekende slang alleen een rol in de kinderjaren van mijn geloof. Als mijn vader destijds uit de Bijbel las en mijn moeder mij die machtige geschiedenissen uit de bijbelse tijd vertelde, wist ik niet anders dan dat ik het bijbelse gebeuren letterlijk moest verstaan als werkelijk zó gebeurd. Maar toen rees in mijn kindergemoed toch al spoedig een vraag. Wat de aanleiding tot het stellen van wat ik zou kunnen noemen mijn tweede theologische vraag aan mijn moeder, precies is geweest, weet ik niet meer. Wellicht is het geweest naar aanleiding van het lezen van Genesis 3 bij gelegenheid van de huisgodsdienst, maar het zou ook kunnen zijn dat ons het paradijsverhaal op school was verteld. Mijn vraag was: kunnen slangen werkelijk spreken? Uit ervaring wist ik namelijk dat het niet kon, want wij kwamen op de boerderij vaak slangen tegen en wij vermorzelden tientallen de kop, zoals het dan ook in de Bijbel staat; maar ze ooit horen spreken? Dat bestaat niet! Mijn moeder was een wijze vrouw. Zij heeft op dat moment mijn kinderlijke vraag zó beantwoord dat mijn geloofsvoorstelling geen schok kreeg. "Je hebt gelijk", zei ze, "slangen spreken niet, maar in de bijbelse tijd, toen God op aarde was, kon dat wel als God dat wilde, want God kan alles". Gewapend en gesterkt door deze wetenschap ging ik mijns weegs. Ik zou pas veel later gaan inzien dat mijn probleem een schijnprobleem was en dat het antwoord van mijn moeder niet deugde.

Zo is mijn geloofsvoorstelling in mijn kinderjaren geweest. Wat in de Bijbel staat, is precies zo gebeurd. Omdat God alles kan, had ik aanvankelijk geen problemen met andere zaken in de Bijbel, die in het licht van onze ervaringen van alle dag wonderlijk en abnormaal zijn. Ik had geen moeite met de sprekende ezelin van Bileam, want er staat uitdrukkelijk in Numeri 22 vers 28 dat God *'de mond van de ezelin opende'*. En de grote vis, in wiens ingewanden Jona drie dagen verbleef, baarde mij geen enkele zorg, want in Jona 2 vers 17 las ik *'En de Heer beschikte over een grote vis om Jona in te slokken'*. God kan alles. Dat is de grondpijler geweest van mijn kinderlijk geloof. Het

heeft wel enige tijd geduurd voordat ik zou beseffen dat mijn godsvoorstelling, gebaseerd op een letterlijk opvatten van wat in de Bijbel staat, meer theologische vragen oproept dan zij oplost. Bovendien zou ik later ervaren dat een dergelijke fundamentalistische opvatting van de Bijbel het erg moeilijk maakt voor mensen die nadenken en vragen stellen, in God te blijven geloven. Ik was er toen nog niet aan toe. Ik geloofde in de Bijbel, en ik geloofde dat God alles kan. Ik geloofde als een kind. Het kon toen niet anders.

Wat is eigenlijk kinderlijk geloof?

Er zijn volwassen mensen, die geloven zoals ik geloofde toen ik een kind was. Als zij dat kunnen volhouden, mag dat gerust. Alleen moeten zij dat kinderlijke geloof niet aan anderen opdringen, die dat onmogelijk kunnen. Ook zouden zij zulk kinderlijk geloof niet moeten voorhouden als de enige manier van geloven, of erger nog, als kenmerkend voor het ware geloof. Geloven als een kind kan, zolang je kind bent. Als het langer duurt, ben je óf niet volwassen, óf je bent naïef. Nu mogen mensen ook best, wat mij betreft, naïef zijn. Iets anders is het echter, wanneer zij van anderen verwachten dat die ook naïef moeten worden om te geloven. Dat kan niet.

In dit verband wordt soms op een onverantwoorde wijze misbruik gemaakt van uitspraken van Jezus over kinderen: *'Wie het koninkrijk Gods niet ontvangt als een kind, zal het voorzeker niet binnengaan'*, zoals deze uitspraak geformuleerd is in Marcus 10 vers 15 en in een ander verband in Matteüs 18 vers 3, *'Voorwaar, Ik zeg u, wanneer gij u niet bekeert en wordt als de kinderen, zult gij het koninkrijk der hemelen voorzeker niet binnengaan'*. Wanneer deze uitspraken uit hun verband gerukt worden, kun je er natuurlijk van alles in lezen. Ook dat, wie geloven wil, naïef moet worden. Maar bekijken wij deze uitspraken in het verband waarin zij overgeleverd zijn, dan merken wij dat Jezus in beide gevallen het kind voorhoudt als symbool van de geringe, de verachte. In Matteüs 18 wordt in het direct daaropvolgende vers in de woorden van Jezus duidelijk gemaakt wat bedoeld wordt: *'Wie nu zichzelf gering zal achten als dit kind...'* Het gaat om gering worden. Wie bovendien iets weet van de levensbeschouwing van het jodendom van Jezus' dagen, behoort te weten dat wij ónze romantische opvattingen over het beeld van het kind als onschuldig, onbevungen en eenvoudig, uit ons hoofd moeten zetten, want naast andere verachte maatschappelijke groeperingen was het kind in het Jodendom het geringe en verachte. Jezus laat in beide uitspraken zien dat het rijk van God bestemd is voor geringen, verachten, mensen die nietig en kwetsbaar zijn als de kinderen (vergelijk Marcus 10, verzen 37 en 42). Met 'worden als de kinderen' en 'het rijk Gods ontvangen als een kind' bedoelde Jezus dat mensen hun mentaliteit moeten veranderen, een wedergeboorte moeten ondergaan (lees eens Johannes 3!) en zeker niet dat zij naïef moeten worden.

Jezus heeft nergens geleerd dat mensen hun verstand op non-actief moeten zetten. Evenmin heeft Hij te kennen gegeven dat wij de Bijbel op een naïeve, onnozele manier moeten lezen. De manier waarop Jezus zelf de Bijbel van zijn dagen heeft gelezen, kan in dit verband niet verder besproken worden. Ik moet volstaan met de zeer besliste ontkenning dat de hierboven aangehaalde uitspraken van Jezus aanwijzingen bevatten voor omgang met de Bijbel, als zouden zij een sleutel tot het verstaan van de Bijbel

zijn. Niets is minder waar.

Wij keren terug tot dat kinderlijk geloof, dat inhoudelijk erop neerkomt letterlijk te geloven dat wat in de Bijbel staat echt zó gebeurd is, én te geloven dat God alles kan. Zoals gezegd, kan en mag iemand zó geloven, alleen moet hij dat soort geloof niet als het enig ware aan anderen opdringen. Dan komen er brokken. Dan keren mensen, die met redelijke vragen komen, zich in wanhoop af van een geloof, waar zij niets mee kunnen. Wie als kind kinderlijk vraagt, moet een kinderlijk antwoord krijgen. Hij heeft er recht op. Wie echter als volwassene vragen over de Bijbel heeft, moet op zijn minst evenredige antwoorden krijgen. Veel mensen, die momenteel buiten de kerk zitten, zullen bevestigen wat ik nu moet zeggen, namelijk dat zij vaak als reactie op hun vragen te horen hebben gekregen: 'Dat moet je dan maar geloven, want zó staat het in de Bijbel'. Een dergelijk antwoord is op zijn minst een belediging voor mensen die nadenken, een klap in het gezicht van wie ook nog zijn verstand wil gebruiken. Wanneer ik nu als theoloog mijn hand in eigen boezem steek, moet ik erkennen dat wij theologen veel intelligente mensen voorgoed van de Bijbel, en daarmee ook vaak van God vervreemd hebben. Ik weet waar ik het over heb. Ik heb er zelf, toen ik theologisch student was, ooit aan meegedaan. Over het hoe en wat hiervan wordt in het volgende hoofdstuk gesproken.

Wat ons hier nu bezighoudt, is de vraag betreffende het kinderlijk geloof. In mijn eigen ervaring is het een fase geweest, een stadium, dat onmogelijk langer kan duren dan het geduurd heeft. Ik kan Paulus nazeggen: *'Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, dacht ik als een kind; eenmaal man geworden, legde ik mijn kinderlijke manier van doen af'* (1 Corintiërs 13 vers 11). Dat is heel normaal. Terugziende op mijn kinderlijk geloof, ben ik er dankbaar voor, maar ik verlang er niet naar terug. Integendeel, ik ben blij dat ik nu niet meer zó hoeft te geloven. Er is groei in mijn geloof geweest. Groei is een voortdurend proces van vernieuwing, een afstoten van onbruikbaar geworden materiaal, een ontwikkelen van nieuwe elementen. Voor alle organisch leven geldt dat er stofwisseling plaatsvindt. Dingen van buiten worden opgenomen en verwerkt, terwijl overtollige bestanddelen uitgescheiden worden. Zo moet het ook gaan in ons geestelijk en geloofsleven. Theologen hebben dat vaak niet door. Zij zijn slechte biologen.

Je moet de ruimte en de vrijheid hebben dingen te kunnen afstoten, los te laten. En bij de voltrekking van dit proces is het de taak van de theoloog je pastoraal te begeleiden, verder te helpen, niet je voor het blok te zetten. Het minst wat je van theologen mag verwachten, is dat zij, als ter zake kundige, niet gaan werken met zoethouders en lapmiddelen. Hij moeten geloofsproblemen kunnen diagnosticeren en deugdelijke geneesmiddelen voorschrijven. Om dit beeld nog even vast te houden: zij zullen voorgoed afstand moeten doen van het paardenmiddel van 'je moet kinderlijk geloven wat in de Bijbel staat'. Zij moeten ophouden babyvoeding voor te schrijven aan volwassen mensen. Ik beseft dat ik mij met deze uitspraak kwetsbaar opstel en dat sommige medetheologen mij dit niet in dank zullen afnemen. Toch moet dit eens gezegd worden, door een theoloog.

[Overdracht en spreiding van kennis?](#)

De faculteit der godgeleerdheid aan de universiteit verricht het leeuwendeel van de theologische denkarbeid. Hier wordt de theologie full time wetenschappelijk beoefend. Wij hebben aan onze universiteiten voor de diverse onderdelen van de theologie en voor de zogenaamde ondersteunende vakken verschillende vakspecialisten: voor de oude talen Hebreeuws, Grieks en Latijn, voor de archeologie of oudheidkunde, voor de filosofie, voor de geschiedenis der godsdiensten, voor de studie van het Oude en Nieuwe Testament met alles wat daar nog bijkomt aan cultuur- en godsdienstgeschiedenis van de bijbelse tijd, voor de geschiedenis van het christendom en de leerstellingen van de christelijke godsdienst, voor de wijsbegeerte van de godsdienst, voor de wijsgerige ethiek en voor de sociale ethiek, voor de dogmatiek en het kerkrecht, voor verschillende praktische vakken, voor het wezen en de geschiedenis van de zending en de oecumenica, voor de godsdienstsociologie, voor de liturgiewetenschap, voor de godsdienstpedagogiek, voor de pastorale psychologie, voor de hymnologie en kerkmuziek, voor kerkbouw, kerkinrichting en kerkgebruik. Voorwaar een enorm studieveld. Tot vrij onlangs is het streven van vakgeleerden geweest de studenten op te leiden tot specialisten. Dit had tot gevolg dat de diepe kloof, die er is tussen universiteit en maatschappij, tussen theorie en praktijk, nauwelijks overbrugd kon worden. Van spreiding van kennis naar het grondvlak komt daarom niet veel.

Mijn eigen theologische opleiding is gedegen geweest, dat wil zeggen, wat de theoretische zijde betreft, zo goed als het in die tijd mogelijk was. Toen ik de vereiste studie afgerond had en als dominee afgeleverd werd, was ik door de opleiding die ik gehad had meer geschikt voor een baan aan de universiteit dan voor de kerkelijke praktijk. Ik begon mijn domineesloopbaan als een doe-het-zelver. Het moeilijke proces van de integratie van mijn wetenschappelijke kennis en de verwerking en overdracht ervan in de maatschappij moest ik tastend en zoekend, vallend en opstaand alléén doormaken. Ik heb vast ook veel brokken gemaakt, en wat erger is, slachtoffers. Mijn eigen van de universiteit meegekregen theologische bagage was zo theoretisch dat ik als jong predikant vaak het idee had dat ik op twee sporen liep, een wetenschappelijk en een maatschappelijk praktisch. Het is pas veel later geweest, dat ik voor mijn eigen gevoel erin geslaagd ben deze twee sporen wezenlijk met elkaar in verband te brengen.

De gaping tussen universiteit en maatschappij is er nog steeds, ondanks de democratisering van de universiteit en ondanks de maatschappijbetrokkenheid van de tegenwoordige generatie van studenten. Gelukkig wordt er nu binnen de faculteiten der godgeleerdheid hard aan gewerkt om de opzet van de theologische studie te veranderen. Het streven is de wetenschappelijke en de beroepsopleiding meer met elkaar te integreren, zodat de studenten beter toegerust de praktijk van de maatschappij binnengaan. Het klinkt allemaal hoopvol en wekt verwachtingen die nog waargemaakt dienen te worden. Zelf verwacht ik er veel van. In de tijd dat ik tot dusver (1977) meegewerkt heb aan de wetenschappelijke vorming van theologen, vind ik deze ontwikkeling de meest ingrijpende en voor de maatschappij de meest gunstige van het afgelopen aantal jaren. Deze nieuwe opzet van de studie zal er ongetwijfeld toe bijdragen de kloof tussen wetenschap en praktijk te overbruggen. Het moet leiden tot betere spreiding van kennis.

Maar intussen werken er in de maatschappij een groot aantal theologen, die gebukt gaan onder de tweesporigheid, waarmee ik zelf lange tijd moeite had. Voor velen zijn wetenschappelijke theologie en geloofspraktijk twee totaal verschillende werelden. Uit ervaring en uit gesprekken met dominees weet ik dat velen, eenmaal in de praktijk gekomen, het wetenschappelijke spoor voorgoed verlaten. Voor velen is er nauwelijks de rust en de gelegenheid te studeren. Anderen zetten bepaalde uren van de werkweek, die bij de dominee zeven dagen duurt, wel opzij voor studie. Men probeert 'op de hoogte te blijven', maar in de praktijk komt het neer op een grasduinen hier en daar. Het zijn de uitzonderingen die gericht kunnen blijven doorstuderen.

Hier komt dit nog bij. Vele theologen hebben, gezien de theoretische aard van hun opleiding, het eenvoudig niet in hun theologische bagage meegekregen de wetenschappelijke bevindingen van hun vak in de gemeente over te brengen. Het gevolg is dat zij dingen betreffende de Bijbel, die als nieuw en nog niet gehoord bij de gemeente 'onrust' zouden kunnen veroorzaken, liever niet ter sprake brengen.

Zij laten het meestal bij traditionele opvattingen. De gangbare mening, met name betreffend de Bijbel, is één van de meest onwrikbare dingen in de kerkelijke gemeente. Wie daaraan tornt, moet weten wat hij doet. Sommigen hebben het geweten en kwamen op de tocht te staan. De zwarte schaduw van Assen 1926 valt, ondanks wat erna gebeurd is, nog steeds op het pad van vooral de gereformeerde dominee. Kuitert, Baarda en Wiersinga kunnen erover meepraten. De meeste dominees zijn voorzichtig. Zij lijden liever onder de tirannie van de traditie dan hun hals eraan wagen. Hoewel ik deze houding niet kan waarderen, kan ik er wel begrip voor opbrengen.

Het gevolg van dit alles is, dat er maar bitter weinig resultaten van de wetenschap doorgedrongen zijn tot het gewone gemeentelid, om maar te zwijgen over de 'man of vrouw op straat'. Mijn ervaring met aankomende studenten, met bijbelkringen, met gespreksgroepen, met vrienden en kennissen is, dat men op het grondvlak vaak niet op de hoogte is van de meest elementaire resultaten van de bijbelwetenschap. Om maar een paar voorbeelden te noemen: het inzicht dat Mozes niet de schrijver is van de eerste vijf boeken van de Bijbel en het feit dat het boek Daniël een geschrift is dat gedurende de tweede eeuw vóór Christus ontstaan is, hoewel de hoofdfiguur in de tijd van de Babylonische ballingschap speelt (zesde eeuw vóór Christus), en de bevinding dat het boek Deuteronomium, waarin Mozes de hoofdfiguur is, pas zeshonderd jaar na zijn tijd is ontstaan. Telkens maar weer moet de gevolgtrekking gemaakt worden dat nog maar heel weinig van de vele verhelderende bevindingen van de bijbelwetenschap de gewone bijbellezer bereikt hebben. Je treft soms wel een zekere 'bijbelkennis' aan, maar meestal ontbreken de eerste beginselen van kennis van de Bijbel. Veel mensen die vertrouwd zijn met de inhoud van de Bijbel en die de verhalen uit de Bijbel kunnen navertellen, blijken vaak geen verschil te maken tussen verhaal en geschiedenis. Zij lezen haast alles als geschiedenis, als echt zó gebeurd.

Wanneer hier en daar door publicaties toch iets van de bijbelwetenschap bekend wordt, zijn er altijd mensen die schrikken. Ze roepen verontwaardigd 'Waar blijven wij dan?' en pretenderen de verdedigers van het ware geloof te zijn. In feite zijn het mensen die alles bij het oude willen laten, die zijn blijven steken in de geloofsvoorstellingen van hun kinderjaren. Wat eigenlijk 'bijbelgetrouw' is, en wat

‘schriftgelovig’ werkelijk betekent, wordt in het volgende hoofdstuk besproken, waar het zal gaan over bijbelwetenschap en bijbelgeloof. Ik ben er diep van overtuigd dat het fundamentalistisch bijbelgeloof, dat is het geloof dat wat in de Bijbel staat, precies zó gebeurd is, het juiste verstaan van de Bijbel in de weg staat, en dat het geloof in deze bepaalde visie op de Bijbel voor het geloof in God een struikelblok kan zijn. Zoals ik al gezegd heb, de tegenwoordige geloofscrisis is in de grond van de zaak een Bijbelgeloofscrisis. Een verkeerd verstaan van de Bijbel is er de oorzaak van dat vele mensen, zowel binnen als buiten de kerk, niet meer geloven. Ik wou dat er een grote schoonmaak kon komen, dat de misvattingen uit de weg geruimd en de puinhopen, die zij veroorzaakt hebben, opgeruimd konden worden.

Wat zou het bevrijdend zijn uit de greep van de vaak onwrikbare traditie te kunnen ontkomen en opnieuw te beginnen, met de Bijbel, met de vraag naar God. Zoals wij zullen zien, is het doorsnee beeld dat mensen van God hebben, gebaseerd op een verkeerd verstaan van de Bijbel. Daarom moet er zowel ten aanzien van de Bijbel als ten aanzien van de gangbare godsvoorstelling een nieuwe oriëntatie komen.

Als iemand, die persoonlijk bevrijd is van het krampachtig bijbelgeloof, wil ik met mijn wetenschappelijke kennis van de Bijbel anderen helpen de Bijbel anders te lezen en dus anders in God te geloven. Mijn geloof in God is gebaseerd op mijn eigentijds verstaan van de Bijbel. De wetenschap heeft mij geholpen het wezenlijke te ontdekken en het onwezenlijke los te laten. Cru gezegd: ik geloof niet in de Bijbel, maar ik geloof in God.

Sommige lezers zullen in dit stadium zeggen: Wat bedoel je daar nu eigenlijk mee? Kun je zó gemakkelijk het woord God gebruiken? Sommige moderne theologen hebben het de afgelopen tijd gehad over de ‘dood van God’, hoe staat het daarmee? Ik wil hen vragen even geduld te hebben. Deze vragen komen aan de orde. Maar eerst moeten wij met elkaar spreken over de Bijbel, dat onvergelykelijke boek dat zó vaak niet goed begrepen werd en nog steeds misverstaan en misbruikt wordt.